

Vargová, Zuzana

Postmoderné tendencie v diele I. Otčenáša Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska

Slavica litteraria. 2012, vol. 15, iss. Supplementum 1, pp. [53]-61

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125463>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZUZANA VARGOVÁ

POSTMODERNÉ TENDENCIE V DIELE I. OTČENÁŠA *KEBY... RÝCHLE DEJINY BUDÚCNOSTI SLOVENSKA*

Abstract

The article draws attention to postmodern practices of I. Otčenáš that apply to its alternative history writing. The literary image of the historical development is largely marked by such procedures as irony, mystification, parodic stylization and networking through which questions the possibility of unilateral interpretation of history.

Key words

postmodernism ■ mystification ■ ironic ■ parodying ■ intertextuality

Aj keď je slovenský prozaik, publicista a prekladateľ Igor Otčenáš známy najmä zbierkou poviedok *Kristove šoky*, do čitateľského povedomia sa vpísal aj svojou deformovanou predstavou dejinných udalostí, prezentovaných v próze *Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska*. Hoci sa reálne udalosti stávajú predmetom zobrazovania, v centre nestojí ich skutočné poznanie, ale subverzia minulosti.¹ Fikcia a skutočnosť sú však v takej jednote, že dekodovanie hraníc medzi nimi závisí jedine od čitateľskej skúsenosti, stupňa literárneho vzdelania čitateľa ako základného účastníka literárnej komunikácie.² Postup zámerného zavádzania čitateľa prostredníctvom fikcie sa označuje ako mystifikácia (*Slovník literárni teorie*). Otčenášovo dielo sa tak stáva herným priestorom, prostredníctvom ktorého autor aktivizuje čitateľa. Tento trend, aktivizácie percipienta,

---

¹ ŽILKA, Tibor: *(Post)moderná literatúra a film*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2006, s. 21.

² Pozri ŽILKA, Tibor: *Vademecum poetiky*. Nitra, KAK FSŠ UKF 2011, s. 87–88. Na rozdiel od masovej tvorby (SZAMELOVÁ, Petra: *A tömegember születése és hatása a kultúrára*. In: Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia. Újvidék, *Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium* 2011, s. 227), určeného pre nenáročného čitateľa, má takýto text mobilizujúcu funkciu, vzbudzuje pozornosť nielen svojím obsahom, ale usiluje sa rôznymi postupmi „aktivizovať čitateľa“, doceliť, aby svojím vnímaním textu odhalil a pochopil skutočnú podstatu reflexie skutočnosti.

súvisí aj s hľadaním nových možností „získať čitateľa pre text“ v období tzv. panvizualizmu.³ Rozhodujúce u I. Otčenáša je výber témy, žánru, ako aj umeleckých postupov a využitia prostriedkov z iných druhov umenia. Otčenášov nový historizmus vo viacerých aspektoch korešponduje s tvorivými metódami postmodernistov, na čo upozorníme prostredníctvom nášho príspevku.

1. Stredoeurópska literárna postmoderna – relativizácia dejín

Keď sa J. Kroutvor zamýšľa nad fenoménom strednej Európy, konštatuje úzku previazanosť literatúry a politiky. Podľa neho práve literatúra najlepšie generalizuje zložitú situáciu stredoeurópskej oblasti, prekonáva limity politiky, stáva sa účinným nástrojom politickej stratégie. Dejiny sa stávajú všeobecnou hodnotou, povyšujú sa nad plné rozvinutie človeka, „sakralizuje“ sa ich význam. Ako usudzuje: „*V dejinách je ukrytý smysl bytí, neboť smysl je právě to, co člověka přesahuje, co z něj dělá člověka společenského a dějinného. Dějiny jsou (...) tou nejsubtilnější hypotézou, duchovním mostem nad propastí času. Je to oblouk sklenutý mezi cizinou a vlastí, privátní mytologií a historickými fakty. Člověk mimo dějiny se zajímá o dějiny dvakrát, nepřijímá je jako řadu vnějších událostí, ale promítá je dovnitř.*“⁴ Funkčnosť literatúry hociktorého z malých národov stredoeurópskeho priestoru spočíva v axiologizácii hodnôt, v zviditeľňovaní a dokazovaní autochtónnosti vlastnej existencie.

Načrtnutú osobitosť stredoeurópskej literatúry možno dokumentovať i na príklade postmoderny. Na rozdiely medzi západnou a stredoeurópskou literárnou postmodernou upozornili vo svojich príspevkoch viacerí, ako napríklad T. Žilka, I. Pospíšil, V. Marčok, B. Bakula, D. Bína a i.⁵ I napriek odlišným východiskovým pozíciám západnej a stredoeurópskej postmoderny, za spoločného menovateľa postmodernej tvorby sa považuje existenciálny rozmer, absurdita a prevaha odlišného spôsobu modelovania sveta, pričom pre stredoeurópske literatúry je príznačné udržiavanie kontaktu s realitou (oproti symbolickosti západnej tvorby), v protiklade k abstraktným problémom stojí riešenie spoločenských problémov, oproti filozofickému charakteru stojí politický podtext,

³ ŽILKA, Tibor: *Vademecum poetiky*. Nitra, KAK FSS UKF 2011, s. 10.

⁴ KROUTVOR, Josef: *Potíže s dějinami*. Praha, Prostor 1990, s. 134.

⁵ Pozri ŽILKA, Tibor: *Postmoderná semiotika textu*. Nitra, UKF 2000; tenže.: *Quo vadis, slovenská (svetová) próza?* In: *Postmodernizmus v české a slovenské próze*. Ed. L. Pavera. Opava, Slezská univerzita 2003, s. 53–63; *Text a posttext: cestami poetiky a estetiky k postmoderne*. 2. vyd. Nitra, UKF 2011; POSPÍŠIL, Ivo: *Postmodernismus a podstata slovanských literatur*. In: *Postmodernizmus v české a slovenské próze*. Ed. L. Pavera. Opava, Slezská univerzita 2000, s. 27–37; BÍNA, Daniel: *Na okraj úvah o středoevropské literární postmoderně*. In: *Problémy slovastiky v zrcadle areálové filologie*. Ed. I. Pospíšil. Brno, Česká asociace slavistů – Tribun EU 2010, s. 3–11.

opúšťanie verejného priestoru stojí v protiklade k spoločenskej zaangažovanosti, „kristocentrický postoj“ stredoeurópskej postmodernity je v protiklade k „dekonštrukcii transcendentálna a sakrálna“.6 V tejto „inakosti“ tkvie „explanačná sila“, jedinečnosť literárnych textov stredoeurópskej postmodernity.

Spôsob verbalizácie „stredoeurópskej skutočnosti“, ako aj „stredoeurópskych dejín“ zodpovedá umeleckej metóde zobrazenia a štýlu konkrétneho autora. Parafrazujúc J. Kroutvora: Stredná Európa pri moralizujúcom tóne autora vyznieva ako geto, pri humornom až grotesknom ladení zas ponúka obraz „stiesňujúcich“ stredoeurópskych pomerov ako prirodzeného spôsobu bytia.7 V každom prípade to svedčí o individuálnom a svojráznom spôsobe vyrovnávania sa s dejinami, veď: „*Vo svete pamäti sa javy ocitajú v úplne zvláštnom kontexte, v podmienkach celkom zvláštnej zákonitosti, inej, než aká existuje vo svete bezprostredného videnia (...). Epická minulosť je zvláštnou formou umeleckého vnímania človeka a udalostí.*“8 Jednou z možností príznačných pre postmodernu je využitie kontrafaktuálnej histórie a parodizácie literatúry.9

Uplatňuje to aj I. Otčenáš vo svojom diele koncipovanom ako učebnica dejepisu. Momentom, v ktorom sa začínajú písať nové dejiny, je máj 1945. Kniha tematizuje obdobie desiatich rokov. Vzhľadom na to, že chýba presné časové datovanie, nemožno dielo považovať za kontrafaktuál. Východiskom sa stáva fiktívne víťazstvo Nemecka v druhej svetovej vojne. „*Po grandióznom večnom Víťazstve wehrmachtu v máji 1945 sa Führer pustil bez oddychu do budovania nerozborných základov novej svetovej ríše. Kým si jeho unavení, no šťastní vojaci umývali nohy v teplých vodách Indického oceána, On už projektoval novú budúcnosť sveta. Nechal popraviť hlavných vojnových podpaľačov Stalina a Churchilla. Posledného z podareného trojlístka, bývalého amerického prezidenta Roosevelta, dal ako invalida odsúdiť iba na doživotie, čím sa prejavil ako veľký humanista.*“10

Ako je evidentné už z uvedeného úryvku, autor sa síce usiluje vytvárať dojem faktografickosti, dokumentárnosti, objektivity a autenticity, no prevyšuje

6 BÍNA, Daniel: *Na okraj úvah o stredoevropské literárni postmoderně*. In: Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie. Ed. I. Pospíšil. Brno, Česká asociace slavistů – Tribun EU 2010, s. 4–6.

7 KROUTVOR, Josef: *Potíže s dějinami*. Praha, Prostor 1990, s. 79.

8 BACHTIN, Michail Michailovič: *Problémy poetiky románu*. Prel. M. Baránková. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1973, s. 82.

9 JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Paradoxy postmoderného smiechu. Niekoľko úvah o „ponovembrovej slovenskej próze“ = Les paradoxes du rire post-moderna. Quelques réflexions sur „la prose slovaque apres la révolution de velours“*. In: La culture comme phénomène de l'identité nationale = Kultúra ako fenomén národnej identity : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie INALCO. Ed. E. Melušová, M. Žilková. Noailles, Association Amitié Franco-slovaque 2010, s. 96.

10 OTČENÁŠ, Igor: *Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska*. Bratislava, L.C.A. 1998, s. 6.

ich značná irónia ako textotvorný prostriedok. Ironickosť ako jeden zo stupňov komickosti sa vymedzuje ako „*nepriame pomenovanie, posun významu do opačného pólu*“¹¹. Irónia je jedna z možností výsmechu a nezriedkavo sa uplatňuje v dielach viacerých postmoderných autorov. Vzhľadom na jej charakter v analyzovanej próze možno hovoriť o tzv. referenčnej irónii, namierenej voči tretej osobe a závažným historickým momentom.¹² Indikátorom ironickosti sa u I. Otčenáša stáva práve ambivalentnosť významu, protiklad medzi predmetným zobrazením a spôsobom jeho zobrazenia, medzi skutočnosťou a jeho literárnym stvárnením. V autorovej umeleckej štylizácii sa A. Hitler neobjavuje ako symbol zla a nacizmu, ale naopak ako „neúnavný stroja budúcnosti“, filantrop. Tento nesúlad medzi skutočným a literárnym obrazom podmieňuje dynamickosť grotesky, „pohyblivá interakcia“ medzi kladným a záporným, dobrom a zlom. Spájaním protikladov do celku irónia prerastá do groteskného obrazu, ktorého funkcia – podobne ako v renesančnej literatúre – spočíva v oslobodení sa „*od všeobecne uznávaných právd*“¹³. Podstata postmodernej grotesky spočíva okrem spájania „*extrémne protikladných prvkov*“¹⁴ aj v hyperbolizácii, bizarnosti, excentrickosti, hravosti, prelínaní foriem, deformácií skutočnosti.¹⁵ Práve uvedené princípy groteskného zobrazovania sa stávajú u I. Otčenáša zdrojom komiky. Jej funkčnosť spočíva v osvojovaní „*démonického*“ sveta.¹⁶ Groteskná obraznosť a výsmech nás zbavujú strachu z cudzieho, neľudského, nepriateľského, sú takpovediac „*otvorenou polemikou so zlom, výrazom protestu s tragikou ľudského osudu*“¹⁷. Pri skúmaní slovenských dejín sa tak odкрýva fenomén strachu a pocit ohrozenia, ale aj premenlivosť vzťahu k slovenským osobnostiam, historickým udalostiam, i k dominant-

11 PLESNÍK, Lubomír a kol.: *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2011, s. 371.

12 Tamže.

13 BACHTIN, Michail Michailovič: *Problémy poetiky románu*. Prel. M. Baránková. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1973, s. 158.

14 ŽILKA, Tibor: *(Post)moderná literatúra a film*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2006, s. 65.

15 PLESNÍK, Lubomír a kol.: *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2011, s. 379; Janiec-Nyitrai, Agnieszka: *Paradoxy postmoderného smiechu. Niekoľko úvah o „ponovembrovej slovenskej próze“ = Les paradoxes du rire post-moderna. Quelques réflexions sur „la prose slovaque apres la révolution de velours“*. In: La culture comme phénomène de l'identité nationale = Kultúra ako fenomén národnej identity : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie INALCO. Ed. E. Melušová, M. Žilková. Noailles, Association Amitié Franco-slovaque 2010, s. 98.

16 BACHTIN, Michail Michailovič: *Problémy poetiky románu*. Prel. M. Baránková. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1973, s. 178. Pozri tiež Kayserovu koncepciu grotesky. In: Bachtin, 1973, s. 177–183.

17 JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Od ironie po grotesku. Středoevropské paradoxy v románu Pavla Rankova „Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)“*. In: Poetika humoru. Ed. J. Waldnerová. Nitra, UKF 2012 (v tlači).

ným mocnostiam v tomto priestore v istom čase. Otčenáš sa usiluje prelomiť vžitú stereotypy, namiesto A. Hitlera – diktátora máme v umeleckom obraze dočinenia s vodcom, ktorému leží na srdci nielen osud Ríše, ale dokonca má kladný postoj k veľkým ideám národného socializmu,¹⁸ preferuje morálne hodnoty, má zmysel pre humor. Vo vzťahu k tzv. slovenskému štátu možno – ako je to reprodukováné v diele – oceniť jeho zásluhy v oblasti hospodárskeho rozvoja a prosperity štátu: „*Slovensko, na rozdiel od ostatných krajín, prežilo vojnu nelenže bez väčších strát, ale na nej dokonca zarobilo! Životná úroveň nevidane stúpla, slovenská koruna sa stala rešpektovanou európskou menou.*“¹⁹ Autor vytvára hyperbolizovaný obraz oficiálnej návštevy A. Hitlera: „*Vo svojom prejave ubezpečil robotníkov i manažmenty, že budú mať prácu aj na dvesto rokov, pretože Veľký pochod sa neskončil (...)* On, Vodca, si neodpočívne dovtedy, kým si jeho vojaci a vojaci spriatelenej armád, ako je armáda Slovenského štátu, neomočia nohy na myse Dobrej nádeje v oceáne. Jeden deň Führer strávil aj vo Vysokých Tatrách. (...) Nadšení Slováci zasypali celú Vodcovu cestu spät z Dubnice do Bratislavy ružami. Slovenský parlament udelil Vodcovi najvyššie vyznamenanie Zlatý dvojkríž s orlom. Uznesením vlády bola bývalá obec Šimonovany (predtým Baťovany) premenovaná na Hitlerovce.“²⁰ Absurdne vyznieva aj informácia o smrti A. Hitlera. Hoci jeho mŕtvolu vyvesili v Berlíne za nohy, predsa jeho dielo „*žije a bude večne žiť v srdciach miliónov ľudí, ktorým priniesol šťastie a blahobyť*“²¹. Citované úryvky signalizujú rozpornosť, paradoxnosť zobrazovaných javov s hodnotovým systémom, zosmiešňujú to, čo autor vníma z hľadiska dejinného vývoja za nepriaznivé, či považuje za prejav pretvárký a lži. Ide o divadlo, bludisko či intelektuálnu hru „na pomedzi reality a fikcie“, ktorá sa prostredníctvom deformácie usiluje upozorniť na tie javy skutočnosti, ktoré sú hodné zavrhnutia. Tak smiech, ktorý sa v texte a prostredníctvom textu utvára na pozadí irónie a grotesky, „*je dravý, nivelizujúci, namierený proti konkrétnym javom*“²², prinášajúci totálnu deštrukciu skutočnosti, signalizujúci pritom jednoznačnú potrebu revitalizácie kultúrnej pamäte, no bez určenia možných východísk.

Autor podobné postupy uplatnil aj pri charakteristike ďalších osobnosti slovenských dejín: J. Tisa, F. Ďurčanského, A. Macha, V. Mečiara a i. Vo všetkých

18 OTČENÁŠ, Igor: *Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska*. Bratislava, L.C.A. 1998, s. 11.

19 Tamže, s. 10.

20 Tamže, s. 13.

21 Tamže, s. 83.

22 JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Paradoxy postmoderného smiechu. Niekoľko úvah o „ponovembrovej slovenskej próze“ = Les paradoxes du rire post-moderna. Quelques réflexions sur „la prose slovaque apres la révolution de velours“*. In: La culture comme phénomène de l'identité nationale = Kultúra ako fenomén národnej identity : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie INALCO. Ed. E. Melušová, M. Žilková. Noailles, Association Amitié Franco-slovaque 2010, s. 98.

prípadoch pracuje s reálnymi osobnosťami, prirodzene, vo fiktívnych kontextoch. Vytvára síce nový kontext, no základný zmysel či skôr „neuralgické“ udalosti povojnových rokov sú v publikácii prítomné. Za takéto „tiene“ možno považovať napríklad pozemkovú reformu, arizáciu, vysídľovanie, presuny obyvateľstva, reslovakizáciu, ktoré sú zašifrované do základného dejového rámca. V jeho centre stojí úsilie presadiť nemecký plán presídlenia Slovákov na Krym. Podľa autorovej alternatívy dejín sa plán začína zatknutím prezidenta Tisa a podpísaním tzv. berlínskych protokolov F. Ďurčanským a A. Machom, resp. prísľubom vernosti Slovenska Nemecku. Úspešná propaganda priniesie svoje ovocie. Po rôznych prísľuboch sa nakoniec podarí presídlieť prevažnú časť obyvateľstva s výnimkou „elity“ národa, ktorými sú „členovia vlády, sekční šéfovia ministerstiev, všetci úradníci Úradu vlády, funkcionári HSLŠ regionálnej a vyššej úrovne, ďalej príslušníci a agenti Ústrednej štátnej bezpečnosti a vojenskej rozvedky, príslušníci jednotiek a útvarov ministerstva vnútra, poslanci Slovenského ľudového zhromaždenia a dôstojnícky zbor Slovenskej armády“²³. Iróniou sú poznačené aj „hodnoverné“ správy o Hitlerových problémoch v Afrike, či o Slovákoch na Kryme (činnosť ilegálnej skupiny Jánošík na Kryme), ktorých povstanie viedol V. Mečiar: „*Ludia prvý raz počuli hlas muža, ktorý sa mal stať legendou. Ten muž hovoril krátko, jednoduchými vetami, vecne, mocným hlasom a bez zakoktania. Hovoril o ťažkom údele presídlených Slovákov, o podvode na slovenskom národe, ktorý majú na svedomí nezodpovední politici. Ale že slovenský národ vie, kde je jeho miesto a teraz sa tu, na Kryme, hrdinsky bije za svoju budúcnosť. „Čakajte nás, bratia, veď sa oni stratia,“ parafrázoval veliteľ krymských vzbúrencov na záver už takmer zabudnutý verš bývalej slovenskej hymny.*“²⁴

Pri projektovaní povojnových dejinných udalostí I. Otčenáš nemení nič na ich konečnom vyústení. Vzťahuje sa to na postavu V. Mečiara, ktorý viedol Slovákov v boji za oslobodenie spod fašistickej diktatúry. Vďaka týmto jeho zásluhám „*celú cestu lemovali stovky nadšených slovenských občanov, ktorí mávali hrdinom na pozdrav a prevolávali im na slávu... Ludia boli nadšením celí bez seba.*“²⁵ Otčenáš tak presahuje vytýčený rámec rokov 1945–1955, veď „*bolo nad slnko jasné, kto sa stane štvrtým slovenským prezidentom*“²⁶.

Môžeme súhlasiť s M. Boszorádom, že prejavy mystifikačných stratégií sa „*ukazujú na niekoľkých úrovniach publikácie*“, a to jednak výberom žánru, ale aj v samotnom rozprávaní s využitím irónie, podčiarkujúcej „mystifikačný

23 OTČENÁŠ, Igor: *Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska*. Bratislava, L.C.A. 1998, s. 50–51.

24 Tamže, s. 89.

25 Tamže, s. 98.

26 Tamže.

efekt“ ,ktorý je „o to silnejší, čím slabšie sú vedomosti recipienta o reflektovanom období“²⁷.

2. Intertextualita v kontexte Otčenášovho diela

Intertextualitu T. Žilka vymedzuje ako postup, pri ktorom umelecké dielo, resp. jeho časti sa stanú predmetom pre vytvorenie iného diela.²⁸ Využijúc T. Žilkovu typológiu intertextuality, v prípade Otčenášovej prózy ide o tzv. komplexné nadväzovanie. *Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska*, viažuc sa na kontroverznú knihu slovenského historika Milana Ďuricu *Dejiny Slovenska a Slovákov* (1995), parodizujú ustálenú formu jazyka histórie a preferovania istej ideológie.

Paródia ako žáner medzitextového nadväzovania zosmiešňuje iný text prostredníctvom imitácie,²⁹ a to hyperbolizáciou alebo karikatúrnym obrazom špecifických častí pretextu. Paródia však u Otčenáša neplní funkciu zábavnej hry, ale je otvorenou polemikou s historickým kontextom, predstavuje variant imitovaného žánru s funkciou jeho destabilizácie, spochybňovania stereotypného spôsobu podania i prezentovaných hodnôt. Prvým signálom paródie je už samotný názov. Hoci svojou výpovednou hodnotou neprináša prvotnú informáciu o svojom charaktere, predsa predstavuje kľúč z hľadiska recepcie textu. Tento postup bol príznačný predovšetkým pre názvy stredovekých a renesančných diel, ktorým autor signalizoval parodickú nadsádzku. Zapojenie rôznych jazykov a štýlov akcentuje autorovu parodizáciu všeobecného jazyka a štýlu historickej reprodukcie. Otčenášova paródia spočívajúca najmä v zosmiešnení ustáleného spôsobu písania dejín plní spoločenskú funkciu, kritizuje, bojuje proti jednostrannému výkladu dejín a zosmiešňuje ustálené formulácie, ktoré autor rozširuje o diskreditáciu mimoliterárne spredmetnenej skutočnosti. Parodický účinok sa dosahuje presúvaním významu, karikatúrou obrazu povojnových rokov.

V Otčenášovej próze sa intertextualita okrem parodizácie jazyka, žánru i hodnôt mimoliterárnej skutočnosti prejavuje aj prostredníctvom nadväznosti posttextu na žáner vecnej literatúry, teda tzv. palimpsestovou technikou, ktorá podľa T. Žilku spočíva „v nadväzovaní textu na iné texty a vo voľnom narábaní s citáciami a kvázicitáciami (predstieranými, falošnými citáciami)“³⁰.

27 BOSZORÁD, Martin: *Dve tváre mystifikácie dejín v slovenskej literatúre* [online, cit. 19. 12. 2009]. Dostupné na: <http://www.ucl.cas.cz/slk/?expand=/2008/sbornik>.

28 ŽILKA, Tibor: *Vademecum poetiky*. Nitra, KAK FSS UKF 2011, s. 166.

29 Tamže, s. 262.

30 ŽILKA, Tibor: *Text a posttext*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2011, s. 36.

Do dejových motívov sa stále miešajú iné druhy citácií, resp. alúzie na iné texty. Z hľadiska formy i kompozície vidíme úsilie o navodzovanie dokumentárnosti prostredníctvom fotografií a výstižných názvov jednotlivých pasáží (napr. *Führerovo Večné Víťazstvo*, *Vojnoví podpaľáči popravení*, *Prezident Msgr. Tiso na oslavách v Berlíne*, *Lžidemokrati porazení!* a pod.), tak ako je to príznačné pre učebnice dejepisu. Dielo tak možno hodnotiť ako postmodernú koláž „zostavenou z ‚práce‘ nastrihaných kusov reality a fikcie“³¹.

Záver

Dielo I. Otčenáša i vzhľadom k umeleckým postupom reprezentuje slovenskú postmodernú tvorbu. Intertextualita, irónia i paródia patria k tým výrazovým prostriedkom postmodernej tvorby, ktoré polemizujú s konvenciami, odkrývajú vzťah k tradícii, prístup k morálnym hodnotám, odzrkadľujú komplikovanosť sveta i relativitu objektívneho písania dejín. Práve aj toto historické zneistenie a relatívnosť „hodnotového a existenciálneho ukotvenia“³² potvrdzujú názor M. M. Bachtina preferujúci odmietanie jediného výkladu sveta: „Každá udalosť, nech by bola akákoľvek, každý jav, každá vec a vôbec každý predmet umeleckého zobrazenia stráca tú ukončenosť, tú beznádejnú nemennosť a hotovosť, ktorú mali v epose, v jeho svete ‚absolútnej minulosti‘, oddelenej nepreniknuteľnou hranicou nekonečnej prítomnosti. Kontaktom s prítomnosťou sa predmet zatahuje do nezakončeného procesu formovania sveta a tiež dostáva punc neukončenosti.“³³

Literatúra

- BACHTIN, Michail Michailovič: *Problémy poetiky románu*. Prel. M. Baránková. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1973.
- BÍŇA, Daniel: *Na okraj úvah o stredoevropské literárni postmoderně*. In: *Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie*. Ed. I. Pospíšil. Brno, Česká asociace slavistů – Tribun EU 2010, s. 3–11.

- 31 JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Paradoxy postmoderného smiechu. Niekoľko úvah o „ponovembrovej slovenskej próze“ = Les paradoxes du rire post-moderna. Quelques réflexions sur „la prose slovaque apres la révolution de velours“*. In: *La culture comme phénomène de l'identité nationale = Kultúra ako fenomén národnej identity* : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie INALCO. Ed. E. Melušová, M. Žilková. Noailles, Association Amitié Franco-slovaque 2010, s. 97.
- 32 POSPÍŠIL, Ivo: *Literatura v souvislostech*. České Budějovice, Nakladatelství Johanus 2011, s. 66.
- 33 BACHTIN, Michail Michailovič: *Problémy poetiky románu*. Prel. M. Baránková. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1973, s. 97–98.

- BORECKÝ, Vladimír: *Teória komiky*. Praha, Hynek 2000.
- BOSZORÁD, Martin: *Dve tváre mystifikácie dejín v slovenskej literatúre* [online, cit. 19. 12. 2009]. Dostupné na: <http://www.ucl.cas.cz/slk/?expand=/2008/sbornik>.
- FOŘT, Bohumír: *Literárni postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2008.
- JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Paradoxy postmoderného smiechu. Niekoľko úvah o „ponovembrovej slovenskej próze“ = Les paradoxes du rire post-moderna. Quelques réflexions sur „la prose slovaque apres la révolution de velours“*. In: La culture comme phénomène de l'identité nationale = Kultúra ako fenomén národnej identity : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie INALCO. Ed. E. Melušová, M. Žilková. Noailles, Association Amitié Franco-slovaque 2010, s. 92–100.
- JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Od ironie po grotesku. Středoevropské paradoxy v románu Pavla Rankova „Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)“*. In: Poetika humoru. Ed. J. Waldnerová. Nitra, UKF 2012 (v tlači).
- KROUTVOR, Josef: *Potíže s dějinami*. Praha, Prostor 1990.
- MACHALA, Lubomír: *Literární bludiště*. Praha, Brána 2001.
- OTČENÁŠ, Igor: *Keby... Rýchle dejiny budúcnosti Slovenska*. Bratislava, L.C.A. 1998.
- PETRUŮ, Edvard: *Zrcadlo skutečnosti. Kniha o středověké, renesanční a barokní parodii*. Praha, Nakladatelství ISV 2002.
- PLESNÍK, Eubomír a kol.: *Tezaurus estetických výrazových kvalit*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2011.
- POSPÍŠIL, Ivo: *Postmodernismus a podstata slovanských literatur*. In: Postmodernizmus v české a slovenské próze. Ed. L. Pavera. Opava, Slezská univerzita 2000, s. 27–37.
- POSPÍŠIL, Ivo: *Literatura v souvislostech*. České Budějovice, Nakladatelství Johanus 2011.
- RÉDEY, Zoltán: *Súčasná slovenská próza v kontexte civilizačno-kultúrnych premien*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2007, s. 22.
- SZAMELOVÁ, Petra: *A tömegember születése és hatása a kultúrára*. In: Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia. Újvidék, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium 2011, s. 227.
- ŠTRAUS, František: *Průručný slovník literárnovedných termínov*. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2010, s. 195.
- ŽILKA, Tibor: *Postmoderná semiotika textu*. Nitra, UKF 2000.
- ŽILKA, Tibor: *Quo vadis, slovenská (svetová) próza?* In: Postmodernizmus v české a slovenské próze. Ed. L. Pavera. Opava, Slezská univerzita 2003, s. 53–63.
- ŽILKA, Tibor: *(Post)moderná literatúra a film*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2006.
- ŽILKA, Tibor: *Text a posttext*. Nitra, ÚLUK FF UKF 2011.
- ŽILKA, Tibor: *Vademecum poetiky*. Nitra, KAK FSŠ UKF 2011.
- ŽILKA, Tibor: *Poetika komickosti v umení*. In: Poetika humoru. Ed. J. Waldnerová. Nitra, UKF 2012 (v tlači).

